

Polona Sitar

»Dajte nam dobrih gospodinj in dober bode svet!«¹

Gospodinjsko delo na Slovenskem v začetku 20. stoletja in njegova zapuščina

Sitar Polona, podiplomska študentka, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Zavetiška 5, SI-1000 Ljubljana.

398.344:316.346.2-055.2(497.4)"19"

»DAJTE NAM DOBRIH GOSPODINJ IN DOBER BODE SVET!«

Gospodinjsko delo na Slovenskem v začetku 20. stoletja in njegova zapuščina

Članek predstavlja pregled gospodinjskega dela na Slovenskem v začetku 20. stoletja na podlagi analize glasila *Naša Gospodinja: glasilo slovenskih gospodinj in deklet*, v katerem avtorico zanima položaj ženske ter njena identiteta žene, matere in gospodinje v tistem času. V njem je prikazan pregled gospodinjskih opravil, izpostavljene so lastnosti dobrih gospodinj v gospodinjski sferi, prav tako pa tudi vloga, ki jo je imela gospodinja znotraj patriarhalne družine. Avtorica raziskuje medsebojni preplet vseh identitet, povezanih z ženskim spolom v okviru gospodinjstva in skuša tudi s pomočjo pregleda literature o gospodinjskem delu odgovoriti na vprašanje, zakaj je prišlo do tega, da ženske še danes v največji meri gospodinjsko delo opravljajo same? Pojasniti skuša vzroke za izključevanje žensk iz javne sfere in njihovo umeščanje v zasebno sfero doma, družine in gospodinjstva. Ukvarja se tudi z dinamiko ustvarjanja ženske identitete, z družbenimi konstrukti ženskosti in s procesom naturalizacije, v katerem se skriva razumevanje delovanja sodobne ideologije.

Ključne besede: gospodinjsko delo, ženske, identiteta, zasebna sfera, naturalizacija

Sitar Polona, Graduate Student, Faculty of Arts, Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Zavetiška 5, SI-1000 Ljubljana.

398.344:316.346.2-055.2(497.4)"19"

“GIVE US GOOD HOUSEWIVES AND THE WORLD WILL BE NICE!”

Housework and its Legacy in Slovenia at the Beginning of the 20th Century

The article presents an overview of housework in Slovenia at the beginning of the 20th century on the basis of an analysis of the *Naša gospodinja* (Our housewife) magazine: the magazine of Slovenian housewives and girls, in which the author is interested in the position of the woman and the identity of a wife, mother and housewife at that time. The article provides an overview of household chores, characteristics of good housewives in the household domain as well as a housewife's role in a patriarchal family. The author examines the interconnection of all identities related to females in the household domain and, by examining the available literature on housework, tries to provide an answer to the question of why today women still do most housework by themselves. The author seeks the reasons for the exclusion of women from public life and for their position in the private sphere of home, family and household. It also deals with the dynamism of women's identity creation, with the social constructs of femininity and the process of naturalization in which the functioning of modern ideology is hidden.

Key words: housework, women, identity, public sphere, naturalization

¹ Anton M. Slomšek v *Gospodinjski tečaj* v *Stari Loki*, *Naša gospodinja*, 27. 12. 1911h, str. 89.

Prišla je domov. Bila je omožena, imela je dva majhna otroka: nekaj mesecev in dve leti... Mož je hodil v tovarno, ona je stregla po hišah dopoldne, popoldne je pazila na svoja dva otroka in na tri male od sosedice, ki je popoldne gladila po hišah perilo... Pazila je na otroke in plela nogavice za prodaj... Ni vedela, kdaj je njen prosti čas, ali dopoldne, kadar leta umivat in pospravljat od hiše do hiše, ali popoldne, kadar sedi doma in plete nogavice in ne sme vzeti svojih otrok v naročje, da se ne zamudi... niti male, smešne, dveletne deklice ne, ki je že poskušala zibati ji dojenca...

Njen prosti čas... !?...
(Zofka Kvedrova)²

Tale začetni citat Zofke Kvedrove, ki je izsek iz njene pripovedi o *Misteriju žene*, nas lepo uvede v osrednjo temo mojega prispevka, v katerem se bomo ukvarjali z ženskami in gospodinjskim delom na Slovenskem v začetku 20. stoletja. Marx pravi,³ da lahko znotraj skupnosti hkrati soobstajajo različni in bolj ali manj povezani načini proizvodnje kot usedline različnih časov.⁴ Globalno širjenje kapitalizma je prisililo tradicionalne predkapitalistične oblike proizvodnje, da so se prilagodile novemu sistemu globalnega trga in razmeram, stare predkapitalistične strukture pa lahko delno še vedno prepoznavamo tudi danes v okviru domačijske sfere, ki jo zaznamuje proizvodnja za uporabo. Prav slednjo bomo sedaj podrobneje raziskali, saj bomo več besed namenili gospodinjskem delu. Največji problem gospodinjskega dela je, da ne prinaša nobenega dobička, ki je osnovno merilo vrednotenja dela v kapitalizmu. Pod drobnogled bom vzela glasilo *Naša Gospodinja: glasilo slovenskih gospodinj in deklet*,⁵ ki je izhajalo med leti 1910 in 1914, kjer me bo predvsem zanimalo, kakšne so bile karakteristike dobre gospodinje, žene in matere. Kot zapiše Oakleyjeva,⁶ pomeni izraz 'gospodinja' v današnji družbi 'žensko', 'ženo', tudi 'mater', vse te identitete

pa so med seboj prepletene. Značilnost gospodinjske vloge v moderni industrijski družbi opredeli takole: (1) dodeljena je samo ženskam; (2) povezana je z ekonomsko odvisnostjo žensk v zakonu; (3) v družbi gospodinjsko delo velja za ne-delo; (4) je primarna vloga žensk.⁷

Najprej pa bom na kratko predstavila pregled literature o gospodinjskem delu. Kot ugotavlja Moore, gospodinjsko delo v antropologiji ni dovolj raziskana tema, se pa pojem gospodinjstva povezuje s pojmom prostega časa in se ga pogosto predstavlja kot njegovo nasprotje.⁸ Beauvoirjeva je menila, da žensko življenje ni usmerjeno k ciljem in se izčrpava v proizvodjanju in vzdrževanju stvari, kot so hrana, obleka in bivališče, zato po njenem mnenju gospodinja živi na ravni koristnega.⁹ Engels je menil, da bo osvoboditev žene in enakost z moškim nemogoča, dokler bo žena ločena od družbenega produktivnega dela in omejena na zasebno hišno delo.¹⁰ Ob tem moramo razumeti časovno dimenzijo in vpliv obdobja, v katerem je Engels živel. Danes ženske niso več omejene samo na dom, saj predstavljajo pomemben del trga dela. Čeprav je moderna industrija, ki je ženskam priskrbelala službe in stremela k temu, da bi zasebno hišno delo vstopilo v javno industrijo, obetala osvoboditev žensk, pa jim ni prinesla osvoboditve od gospodinjskega dela.¹¹

⁷ Prav tam, str. 11.

Janez Trdina v svoji knjigi ugotavlja, da je takšna razdelitev gospodinjskega dela med spoloma pri nas že dolgo prisotna (Trdina, *Podobe prednikov*). V njej najdemo tole zabeležko: »Mož ženi vse slabosti lahko odpusti, da je le dobra gospodinja.« (Prav tam, str. 692). Mož je tisti, ki je od gospodinje odvisen: »Kar je drevesu korenina je hiši gospodinja, od nje prihaja *jej* rast, zdravje in veselje.«, »Hiša brez gospodinje je telo brez duše.«, »Vsaka jed diši bolje, če jo skuha žena.«, »Nerodno je videti, da orje baba, še bolj nerodno pa je, če si mož kosilo sam kuha.«, »Kmet se ženi iz potrebe, ker brez žene gospodinje ne more prebiti.« (Prav tam, str. 690).

⁸ Moore, *Feminism and Anthropology*.

⁹ Beauvoir de, *Drugi spol* 2, str. 440.

¹⁰ Engels, *Izvor družine*, str. 127.

¹¹ Na naših tleh imamo v zgodovini lep primer osvoboditve žensk od gospodinjskega dela. Verginella (Verginella, Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju, str. 197) pravi, da so se v vasi Dolina pri Trstu s kmetijstvom ukvarjali moški in zaradi tega ostajali doma, ženske pa so prevzele sekundarno dejavnost, ko so v bližnjem mestu Trst prodajale domači kruh in bile aktivno vključene v mestno življenje. Krušarstvo se je obdržalo do konca 19. stoletja, ko so ga mestne pekarnice omejile, ženske pa so se vrstile k hišnemu gospodinjstvu, ker so se moške zaposlili v mestnih tovarnah. Kriza tradicionalnega kmetijstva je povzročila zamenjavo vlog, saj se je ženska vrnila na polje in prevzela gospodinjsko delo, mož pa se je zaposlil in prejemal plačo. Verginella (Verginella, *Ženska obrobja*) ugotavlja, da sta tako cerkvena kot tudi posvetna oblast težili k opustitvi krušarstva, da bi se ženske posvetile gospodinjstvu in vzgoji otrok, saj je pomenila njihova odsotnost od doma grožnjo moralni integriteti družine in morebitno prevlado nad moškimi, kar bi korenito spremenilo družbeni red. Njihov položaj v javni sferi se je pri nas spet okreplil v drugi polovici 19. stoletja z nacionalizmom, ki je v ženskah videl pomemben element krepitev naroda z vlogo mater in vzgojiteljic (Prav tam, str. 14). Orehovčeva (Orehovec, *Informal*)

² Kvedrova, *Odsevi*, str. 26.

³ Marx, *Kapital*.

⁴ Kot ugotavlja Sahlins (Shalins, *Ekonomika kamene dobe*), je »domačinski način proizvodnje« (angl. domestic mode of production) značilen za majhne predindustrijske družbe in ima za osnovno produkcijsko enoto gospodinjstvo, v katerem poteka proizvodnja. To gospodinjstvo je običajno urejeno v družine ali pa tudi ne. Njegova notranja razmerja so proizvodna razmerja v družbi, prisotna pa je tudi delitev dela po spolu. Pri gospodinjstvih je bila ob menjavi v ospredju uporabna vrednost in ne menjalna, saj sta bila temelja domačijske proizvodne odsotnost trga in proizvodnja za lastno uporabo.

⁵ To glasilo je izhajalo kot priloga časniku *Domoljub* (1888–1944), slovenskega poljudnega časopisa iz Ljubljane. *Domoljub* je najprej izhajal kot priloga *Slovincu*, od leta 1897 pa samostojno. V svoje poročanje je poskušal vključiti vse Slovence na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem in Primorskem. Velja omeniti tudi to, da sta ljubezen do svoje domovine in krščanska vera njegovim bralcem predstavljali najvišji vrednoti.

⁶ Oakley, *Gospodinja*, str. 7.

Naslovnica glasila Naša gospodinja:
glasilo slovenskih gospodinj in deklet, 22. junija 1911.
(Narodna in univerzitetna knjižnica)

Pregled gospodinjskih opravil in lastnosti dobre gospodinje

V kratkem pregledu gospodinjskih opravil, ki jih lahko zasledimo med branjem glasila *Naša gospodinja* razberemo, da so obstajale posebne gospodinjske šole, v katerih so se učenke priučile gospodinjskega dela. Tam so bile deklice vzgajane, »da postanejo pridne žene, dobre matere, vzorne gospodinje, zanesljive skromne delavke«, seznanile pa so se tudi z jezikovnim naukom, računovodstvom, zdravstvom, kuhanjem in naukom o vodstvu doma. Učile so se čistiti »stanovanje, preproge, zastore, leseno in ublazinjeno pohištvo, hišno in kuhinjsko posodo«, prav tako pa tudi ravnanja »z žimo, perjem, kurjavo in lučjo«, čiščenja, shranjevanja

Women's Work in Istria, str. 92) se je osredotočila na preučevanje žensk v vasi Sv. Peter v Istri, ki so hodile opravljat gospodinjsko delo v Trst in ugotovila paradoks, da je bilo gospodinjsko delo v Trstu plačano in tudi cenjeno, doma pa je bilo še vedno podcenjeno, samoumevno in seveda neplačano. Plačano gospodinjsko delo je zelo pripomoglo k ekonomski neodvisnosti žensk, saj je problem gospodinjskega dela ta, da ne prinaša nobenega dobička, ki pa je osnovno merilo vrednotenja dela v kapitalizmu. Po ugotovitvah Destovnikove (Destovnik, Moč šibkih), so ženske na avstrijskem Koroškem opravljale tudi moška dela, ki so bila pogosto fizično zahtevna, moški pa ženskih niso.

in krpanja oblek.¹² Naučile so se tudi krojenja in šivanja perila.¹³ Prav tako so imele gospodinje vaje v rokah pri perutninarstvu, vrtnarstvu in gojenju zelenjave.¹⁴ Tako so urejale tudi vrt, ki jim je bil v ponos¹⁵ in jim poleg osnovne preskrbe nudil »zabavo in veselje«. ¹⁶ Ena izmed temeljnih nalog gospodinje je bila skrb za snago in red. Pred večjimi cerkvenimi prazniki se je moralo »vse stanovanje, do zadnjega kotička lepo očistiti, izprašiti in pospraviti«, ¹⁷ prav tako je bilo »v ponos gospodinje, lepo belo oprano perilo«. ¹⁸ Bila je »mati železnega reda v hiši«, ¹⁹ saj je veljalo: »'Dober kup sta red in snaga, vsakemu sta ljuba, draga.'« ²⁰ Gospodinja je bila tudi odgovorna za zdravje celotne družine. ²¹ Ona je bila tista, ki je obvezovala in izpirala rane ter skrbela za bolnika. ²² Biti je morala gospodarna in račune urediti tako, da jih je lahko pravočasno poravnala. ²³ Izredno pomembna naloga gospodinje je bilo tudi kuhanje, saj najdemo v pričujočem glasilu ogromno prostora, namenjenega kuharskim receptom in nasvetom. ²⁴ Gospodinjsko delo torej zajema širok spekter del, tako v hiši kot tudi izven nje. Poleg čiščenja, kuhanja, šivanja, skrbi za zdravje ter dela na vrtu in hlevu pa je bilo zelo pomembno ekonomsko vodstvo in skrb za denar, kar je od gospodinj zahtevalo nenehno izobraževanje.

Še danes radi porečemo, da gospodinja podpira tri vogale pri hiši. Od nje je bil namreč odvisen večinski del »domačega blagostanja, zadovoljnosti, miru in sreče«. ²⁵ Predvsem je bila vzorna in dobra gospodinja tista, ki je bila razumna in izobražena, ²⁶ vendar je morala pri tem ostati skromna in se ni smela ponašati s svojim znanjem. ²⁷ Od svoje matere in v različnih gospodinjskih tečajih so se ženske lahko podučile o svojem bodočem delu, kar je veljalo za njihovo največjo doto. ²⁸ Dobra gospodinja je tudi ekonomsko uspešno vodila gospodinjstvo: »Treba ji je računati, koliko bo potrebovala za hrano, stanovanje, obleko, kurjavo in razne druge

¹² Gospodinjske šole na Moravskem, *Naša gospodinja*, 24. 11. 1910c, str. 17.

¹³ Ročna dela, *Naša gospodinja*, 26. 6. 1912d, str. 45.

¹⁴ Ženska gospodinjska društva v Sev. Ameriki, *Naša gospodinja*, 20. 3. 1913b, str. 17.

¹⁵ Gospodinjska izobrazba, *Naša gospodinja*, 27. 4. 1911c, str. 25.

¹⁶ Vrt, *Naša gospodinja*, 22. 9. 1910a, str. 5.

¹⁷ Gospodinja in sadjarstvo, *Naša gospodinja*, 22. 12. 1910d, str. 29.

¹⁸ Perilo, *Naša gospodinja*, 23. 3. 1911b, str. 18.

¹⁹ Vsaka reč na svoje mesto, *Naša gospodinja*, 18. 6. 1914b, str. 42.

²⁰ Snaga, *Naša gospodinja*, 24. 11. 1910c, str. 19.

²¹ Prezračevanje posteljne oprave, *Naša gospodinja*, 24. 8. 1911e, str. 61.

²² Na pot!, *Naša gospodinja*, 22. 9. 1910a, str. 1.

²³ Računi gospodinje, *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 1.

²⁴ Gospodinja in sadjarstvo, *Naša gospodinja*, 22. 12. 1910d, str. 26.

²⁵ Gospodinjska izobrazba, *Naša gospodinja*, 27. 4. 1911c, str. 25.

²⁶ Na pot!, *Naša gospodinja*, 22. 9. 1910a, str. 1.

²⁷ Belokranjcam!, *Naša gospodinja*, 25. 7. 1912e, str. 49.

²⁸ Gospodinjska izobrazba, *Naša gospodinja*, 27. 4. 1911c, str. 25.

potrebščine.«²⁹ Gospodinje so pogosto predstavljale vzor gospodarjem pri vodstvu svojega gospodinjstva,³⁰ in so ob predvidenem večjem izdatku posvarile moža.³¹ Mož je služil denar, ženina naloga pa je bila, da ga je porabila varčno in preudarno, vendar pa je pretirana varčnost vodila v skopuštvo do sebe in bližnjih, kar ni bilo vzorno.³² Dobra gospodinja se je držala sledečega načela: »Kupuj najprej potrebno, potem koristno in nazadnje prijetno.«³³ Morala je imeti dober pregled nad tem, kar je zares potrebovala,³⁴ zato ni ničesar kupovala »brez prevdarka«.³⁵ Še posebno previdna je morala biti pri razprodajah,³⁶ saj se ni smela pustiti zapeljati nizki ceni, zato je morala kupovati »le dobro blago«.³⁷ Obenem je bilo pomembno, da je pri kuhi porabila vse ostanke in potrošila čim manj.³⁸

Prav tako je v glasilu *Naša gospodinja* izpostavljeno dejstvo, da pridna gospodinja nikoli nima prostega časa,³⁹ pri tem pa je bila pogosto deležna samo »zaslužene hvale«.⁴⁰ Kljub temu v svoji pridnosti ni smela pretiravati, saj je lahko tako ogrozila svoje zdravje in posledično »hvaležnosti ne bo žela, pač pa pomilovanje«.⁴¹ Veljalo je tudi, da je bila od dobre gospodinje odvisna prihodnost naroda: »Skrbna gospodinja, vestna in razumna mati, je prva in prava vzgojiteljica ljudstva!«⁴² Če nekako strnemo zapisano, lahko ugotovimo, da je bila dobra in vzorna gospodinja razumna in skromna ženska z dobrimi vodstvenimi sposobnostmi, prav tako pa je morala biti odprta tudi za izobraževanje. V njenem domu, ki je bil čist, je vladal red. Mož je bil tisti, ki je služil denar, njena naloga pa je bila, da ga preudarno porabi. Dobra gospodinja je bila varčna, a ne skopušna in prav dobro je morala vedeti, katere stvari so najnujnejše za nakup.

Vloga gospodinje kot žene znotraj patriarhalne družine

»Vidite, ona je zame tako visoka, tako sveta... nobena nespoštljiva misel o njej se ni rodila v moji duši!...«

Zadnjič je mnogo govoril o sebi. Vse je povedal. Koliko denarja je že zabil v razvpitih hišah...

Kaj smo ženske takšnim stotisočerim moškim?

(Zofka Kvedrova)⁴³

Patriarhalno družino Castells opredeljuje kot tisto, ki jo zaznamuje patriarhizem in je temelj vseh sedanjih družb.⁴⁴ Patriarhizem opredeljuje uveljavitev moške moči nad žensko in otroki. Puharjeva ugotavlja, da je bila slovenska družina v 19. stoletju patriarhalna, saj je bil oče vrhovna avtoriteta in lastnik premoženja, ženske pa so bile podrejene in brez statusa odrasle osebe. Družina je bila pomanjšani model družbenega sistema oblasti in šola za vključevanje v druge socialne strukture.⁴⁵ Brumen v svoji knjigi *Na robu zgodovine in spomina*⁴⁶ na temelju odnosov v načinu življenja, pri čemer upošteva spolno pogojene družbene vloge med očetom in materjo ter otroki in na temelju sprejemanja družine in njenega položaja v lokalni skupnosti ugotovi, da je v Murski Soboti med letoma 1919 in 1941 prevladoval patriarhalni tip družine z osrednjim položajem očeta.⁴⁷

Iz glasila *Naša Gospodinja* je razvidno, da je bila žena odgovorna za to, da mož ni zahajal v gostilne, saj »okusno in snažno oblečena žena s prijaznim obrazom gotovo priljubi možu dom, da si ne išče prijateljev po gostilnah«,⁴⁸ ampak ostaja doma.⁴⁹ Ob slabi volji in

²⁹ Računi gospodinje, *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 1.

³⁰ Kokoš v gospodinjstvu, *Naša gospodinja*, 24. 11. 1910c, str. 20.

³¹ Računi gospodinje, *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 1.

³² Žena in varčnost, *Naša gospodinja*, 18. 12. 1913f, str. 89.

³³ Računi gospodinje, *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 1.

³⁴ Prav tam, str. 1.

³⁵ Važna načela dobre gospodinje, *Naša gospodinja*, 23. 11. 1911g, str. 81.

³⁶ Prav tam, str. 81.

³⁷ Prav tam, str. 82.

³⁸ Kaj mora gospodinja vedeti o pravilni razdelitvi jedil, *Naša gospodinja*, 27. 10. 1910b, str. 10.

³⁹ Kokoš v gospodinjstvu, *Naša gospodinja*, 24. 11. 1910c, str. 20.

⁴⁰ Gospodinski odseki v izobraževalnih društvih, *Naša gospodinja*, 28. 11. 1912g, str. 82.

⁴¹ Gospodinja, ne zapravljaj svojih moči!, *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 2.

⁴² Za naše gospodinje, matere, žene in dekleta, *Naša gospodinja*, 23. 11. 1911g, str. 86; Oglas za kavo iz Kolinske tovarne v Ljubljani, ki se je zavezala, da bo vsako leto nekaj denarja od prodaje kavne prinesi namenila v pomoč obmejnim Slovincem, je govoril o tem, da je dolžnost vzornih gospodinj tudi kupovanje te kave v podporo narodu (Materinska ljubezen, *Naša gospodinja*, 27. 10. 1910b, str. 14).

⁴³ Kvedrova, *Odsevi*, str. 27.

⁴⁴ Castells, *The Power Identity*, str. 134.

⁴⁵ Puhar, *Prvotno besedilo življenja*, str. 103.

⁴⁶ Brumen, *Na robu zgodovine in spomina*.

⁴⁷ Družine je Brumen razdelil v štiri skupine. Prvi tip predstavlja zaprta patriarhalna družina, ki jo zaznamuje stroga lojalnost družini, malo stikov s sosedi in očetova absolutna oblast. Mati skrbi za gospodinjstvo in vrt ter za vzgojo otrok. Drugi tip je odprta patriarhalna družina, ki je podrejena skupnosti in jo zaznamuje prevladujoča vloga očeta, prav tako pa se tudi sklicuje na skupnost ter sosesko (Prav tam, str. 145). Tretjo skupino predstavlja zaprta meščanska patriarhalna družina, ki zagovarja tradicionalne vrednote, oče pa je glava družine, ki skrbi tudi za družinsko gospodarstvo (Prav tam, str. 153). Četrto skupino družine predstavlja odprta meščanska patriarhalna družina, ki jo zaznamujejo konfliktna situacije, katerih posledica je tudi delna emancipacija žensk in relativna samostojnost otrok. Predstavlja primer nuklearne male družine. V tej skupini družine se mož prvič znajde tudi za štedilnikom v kuhinji. Ženske z obiskovanjem kavarn vstopijo tudi v javno življenje. Ljudje, ki so pripadali tej skupini družine, so bili nosilci urbanega načina življenja v Murski Soboti (Prav tam, str. 152–61).

⁴⁸ Žena in varčnost, *Naša gospodinja*, 18. 12. 1913f, str. 89.

⁴⁹ Važna načela dobre gospodinje, *Naša gospodinja*, 23. 11. 1911g, str. 82.

prepirih z možem je bila naloga žene, da ga potolaži.⁵⁰ Skratka, če je mož iskal uteho v gostilnah, je bila to krivda žene, saj je mož tam iskal pozabo in tolažbo, ker je ni našel doma.⁵¹ Vloga žene ni bila pasivna. Svojemu možu je bila pomočnica in hkrati svetovalka ter tudi zaupnica. Če je ekonomsko uspešno vodila svoje gospodinjstvo, jo je mož lahko »spoštoval kot razumno in dobro gospodinjo«, vendar ne moremo govoriti o enakopravnosti med njima, ker se je pred vsakim večjim nakupom žena morala posvetovati s svojim možem, da ji je svetoval in jo »obvaroval pred nepredvidnim nakupovanjem«.⁵²

Poleg tega je morala skrbeti še za svoj prijeten videz in ugajati možu: »Žena, kateri se ne zdi vredno čedno napraviti se za svojega moža, izgubi polagoma svojo zakonsko srečo.«⁵³ Obstajala so stroga merila o tem, kaj je bil primeren videz in kaj ne, saj čedne ženske niso bile razgaljene, »ne razkodrane, gredo poslednje spati in morajo prve vstati, da se jim ni vpričo moških umivati in opletati«.⁵⁴ Vesti se je morala dostojno, kar se je zrcalilo »v dostojnih govorih, pogledih in tudi obleki«.⁵⁵ Obleka je morala biti čedna in preprosta, za posebno lepo je veljala »deviška nedolžnost«, kjer se je skrivala čast in moč dekleta, ki je bila brez nje »ločena od Boga, zaničevana od ljudi, ter sama s seboj nezadovoljna in nesrečna«.⁵⁶ Družbena in politična moč mater in žensk je bila vedno povezana s svetim poveljevanjem na eni strani, kot je na primer brezmadežna Devica Marija, na drugi strani pa so ženske v srednjem veku množično sežigali na grmadah, ker so veljale za hudičeve pomočnice. Vedno so bile vpete v dve popolnoma različni podobi – brezmadežnosti in čistega zla.⁵⁷ Ženstvenost se po mnenju Pollockove⁵⁸ vzdržuje z dvojnostjo »devica/vlačuga«,

ki pomeni »mistificirano reprezentacijo ekonomskih izmenjav v patriarhalnem sorodstvenem sistemu«.⁵⁹ Kot ugotavlja Accatijeva, dejanska moč žensk ni formalno priznana, saj družba z besedami in normami neprestano zanika materinsko prevlado, družbeno-ekonomsko moč matere pa zlahka vidimo le kot posledico očetove volje, zato je njena moč neoprijemljiva, njena resnična vloga pri posredovanju pa skrita, ker nima svoje socialne identitete.⁶⁰

Prav tako je iz analize razvidno, da je bila ženski pripisana vloga v zasebni sferi, »v tihem domačem krogu«,⁶¹ kjer je skrbela za svoje bližnje, kar ji je bilo v veselje.⁶² »Gospodar ji je dal pripraviti lično kuhinjo in ji postavil štedilnik, na katerem v kratkem času, z manjšim trudom in malo kurjavo vesela pripravlja obed.«⁶³ Še več, ženska je bila odgovorna za srečo celotne družine,⁶⁴ predvsem s svojimi dobrimi deli.⁶⁵ Na ženskih ramenih je torej obvisela odgovornost odvrčanja moža od gostilne in tudi sreča celotne družine. Način, kako je žena lahko obvarovala zakonsko srečo je bil tudi ta, da je s svojim videzom ugajala možu, kar ni vključevalo samo obleko, ampak celo način govora in poglede. Pri tem je morala svoje poslanstvo izpolnjevati z nasmehom na ustih in iskati veselje v krogu domačih. Čeprav se je mož posvetoval s svojo ženo pri gospodarstvu, je on obveljal za bolj racionalnega, ki mora ženo obvarovati pred nepredvidnim zapravljanjem. Izrazito je bila poudarjena emocionalna vloga ženske kot tiste, ki svojo družino tolaži, ji vliva upanja in nudi oporo. Kot ugotavlja Šadl, je prišlo z ločitvijo mezdnege dela in gospodinskega med industrializacijo zahodnih družb do podelitve nove naloge ženskam. Specializirale so se v nujenju emocionalne podpore svojim družinskim članom ter v zadovoljevanju čustvenih potreb in dajanju ljubezni.⁶⁶

⁵⁰ Domač prepír, Naša gospodinja, 26. 6. 1912d, str. 46.

⁵¹ Hiša, Naša gospodinja, 27. 12. 1911h, str. 91.

⁵² Važna načela dobre gospodnje, Naša gospodinja, 23. 11. 1911g, str. 82.

⁵³ Žena in varčnost, Naša gospodinja, 18. 12. 1913f, str. 89.

⁵⁴ Slomšek dekletom in fantom, Naša gospodinja, 24. 8. 1911e, str. 57–58.

⁵⁵ Na pot!, Naša gospodinja, 22. 9. 1910a, str. 2.

⁵⁶ Materina oporoka, Naša gospodinja, 22. 9. 1910a, str. 2.

⁵⁷ Ta dvojnost je dobro razvidna tudi iz pričevanj Janeza Trdine (Trdina, Podobe prednikov), saj je zapisal sledeče: »Dekle v oltarju, baba v prosu.«, »Deviške oči, nebesa odprte: babje oči, kraste odrte.« (Prav tam, str. 393), »Babo je treba vsaj enkrat preteptati, da se hudič iz nje iztolče.« (Prav tam, str. 489). Pripovedka o ženski glavi pa govori o tem, da se je Peter zmotil in dal na hudiča »babjo« glavo, na »babo« pa hudičevo (Prav tam, str. 589). Iz tega lahko vidimo, da je dekle nekaj svetega, »baba« pa je zamaskiran hudič. Zanimivo, da tudi Terseglav (Terseglav, Podoba ženske v belokranjskem ljudskem pesništvu, str. 47–59) pri preučevanju podobe ženske v belokranjskem pesništvu naleti na podobno dvojnost, saj je ženska enkrat izjemno dobra, usmiljena, zvesta, čuteča in drugič peklensko zlobna in usodno uničevalna. Dvojnost pa se kaže tudi skozi erotični pogled na žensko, ki je enkrat postavljena na piedestal občudovanja in drugič na golo predmetnost.

⁵⁸ Pollock, *Modernity and the Spaces of Femininity*, str. 81.

⁵⁹ Na tem mestu se lahko obrnemo na mitologijo in pogledamo, kako so ženske obravnavane v njej. Freud (Freud, *Symbolism in Dreams*), ki je menil, da folklor interpretira sanje na enak način kot psihoanaliza, je ugotovil, da se v sanjah ženska pojavlja v obliki hiše s policami in balkoni, ki se jih lahko oprimemo, moški pa v obliki hiše z gladkimi stenami. Frazer (Frazer, *The Fall of Man*) v pripovedki o Adamu in Evi v raj, ki je tudi del krščanske religije pri nas, pravi, da je Bog preklel Evo, ker je jedla iz drevesa spoznanja in jo obsodil, da mora nositi otroka in biti možu podrejena. Po drugi strani pa Jung (Jung, *Four Archetypes*) navaja, da je eden izmed univerzalnih arhetipov tudi 'velika mati', saj je figura matere prisotna v vseh kulturah. Torej lahko tudi v mitologiji opazimo dvojnost, tokrat med Evo, ki se ne zna upreti skušnjavi in nasede hudiču v obliki kače, in na drugi strani med arhetipom 'velike matere', ki je pozitiven in poudarja materinsko vlogo žensk.

⁶⁰ Accati, Pošast in lepotica, str. 248.

⁶¹ Gospodinjski tečaj v Stari Loki, Naša gospodinja, 27. 12. 1911h, str. 89.

⁶² Na pot!, Naša gospodinja, 22. 9. 1910a, str. 2.

⁶³ Hiša, Naša gospodinja, 22. 9. 1910a, str. 3.

⁶⁴ Prav tam, str. 10.

⁶⁵ Predpogoj k pravi sreči, Naša gospodinja, 27. 10. 1910b, str. 10.

⁶⁶ Šadl, *Emocionalno delo in intimni odnosi v pozni moderni*.

Vloga žensk kot mater znotraj gospodinjske sfere

*Dete revno, dete malo
Kdaj mi bodeš poplačalo
vse, kar za-te skrbna mati
mogla sem i bom prestati?*

(Simon Jenko)⁶⁷

Sfero gospodinjstva ključno zaznamuje tudi njihova vloga matere. Že na začetku pa moramo razčistiti z vsakdanjo floskulo, ki se tako pogosto uporablja, ko je govora o materinstvu. Kot pravi Beauvoirjeva, materinski »nagon« ne obstaja, saj materino držo določa njena celotna situacija in način, kako jo pripoznava.⁶⁸ Kljub temu je v pričujočem glasilu materinska ljubezen umeščena v njeno naravo: »Ta ljubezen je globoko vkoreninjena v materinskem srcu.«⁶⁹ Otroci so ji predstavljali »vso njeno življenje«,⁷⁰ sirote pa so veljale za najbolj uboge zaradi izgube vira prave ljubezni.⁷¹ Kot ugotavlja Puharjeva, so bili glede na avtobiografska in biografska besedila v 19. stoletju na slovenskem očetje opisani kot »skrbni, strogi, trdoživi in gospodovalni«, matere pa kot »vdane, dobrotne, blage in tihe.«⁷² Mill meni, da kdor si želi oblasti, si je najbolj želi nad najbližjimi, s katerimi živi,⁷³ medtem ko Foucault dodaja, da je moč, ki prežema vse družbene pore, neopredeljiva⁷⁴ in ima po mnenju Accatijeve moč ne »materinske« odtenke,⁷⁵ saj gre za materinstvo, ki ga je Cerkev poveljčala in naredila anonimnega, s čimer kot nevidna razsodnica moralno nadzoruje moč moških.⁷⁶ Za Foxa je edina rešitev za žensko zaščito materinskih pravic proti moškim, proti »družini«, veri in državi, ki ogrožajo vez med materjo in otrokom.⁷⁷ Šterkova ugotavlja, da se je vloga matere z žensko emancipacijo in z njeno vključitvijo v javno sfero spremenila, njeno imaginarno poslanstvo pa ostaja enako.⁷⁸ Za druge je danes ženski problem združevanja dela in materinstva, saj je zaščitna zakonodaja ženskam namesto pravice do

izbire v njihovem imenu določala hirearhijo vrednot, kjer je bilo materinstvo na prvem mestu.⁷⁹

Ena najpomembnejših nalog vsake gospodinje je vzgoja otrok,⁸⁰ saj je mati »vzgojiteljica po naravi«,⁸¹ kar je njena »najsvetlejša, najlepša, najzaslužnejša, pa tudi najtežja naloga.«⁸² Čeprav sta morala pri vzgoji sodelovati oba starša, ki sta bila »ene misli in enega srca«,⁸³ je večji del vzgoje še vedno obležal na ramenih matere. Vzgajati so morale tako, da so na svoje otroke prenesle svoje mišljenje in navade, zato se niso smele duševno zanemariti, paziti so morale na zdravje, niso smele postati pomehkužene, izogibati so se morale tudi slabi prehrani: »S samovzgojo matere se prične vzgoja otroka že pred rojstvom.«⁸⁴ Zelo pomembno je bilo, da je mati svojim otrokom priučila delovne navade,⁸⁵ saj konec koncev materina pridnost ne pomeni nič, če ni »razumela navajati in privedi hčerke v praktično delavno življenje.«⁸⁶ Tako najdemo v glasilu *Naša gospodinja* ogromno nasvetov o tem, kako je potrebno skrbeti za otroka in izvemo, da otroci ne smejo piti opojnih pijač kot sta žganje in vino,⁸⁷ kar priča o tem, da so otroci pogosto uživali alkohol že v otroštvu. Pojavljajo se tudi nasveti za oblačenje otroka, kjer izvemo, da je moral imeti obleko ukrojeno tako, da je pristajala stanu njegovih staršev,⁸⁸ zanemarjen otrok je bil namreč zrcalo svoje matere.⁸⁹ Tudi pri vzgoji otrok je bila potrebna izobrazba žensk,⁹⁰ ki so jih morale vzgajati po navodilih iz gospodinjskih tečajev.⁹¹

Vzvišenost materinskega poslanstva je bila izjemnega pomena tudi zato, ker je bila vsaka mati hkrati »prva in prava vzgojiteljica ljudstva«⁹² – od otrok in mladih pa je bila odvisna prihodnost naroda.⁹³ Prvotno poslanstvo ženske je bilo torej materinstvo in vzgoja otrok, ki je večinoma obvisela na njihovih ramenih in se je skupaj z materinsko ljubeznijo umeščala v njihovo naravo. Da bi

⁷⁹ Destovnik, *Moč šibkih*.

⁸⁰ *Mati vzgojiteljica*, *Naša gospodinja*, 23. 2. 1911a, str. 9.

⁸¹ *Prvi začetek otroške vzgoje*, *Naša gospodinja*, 21. 8. 1913e, str. 57.

⁸² *Na pot!*, *Naša gospodinja*, 22. 9. 1910a, str. 1.

⁸³ *Edinost staršev pri vzgoji otrok*, *Naša gospodinja*, 21. 5. 1914a, str. 33.

⁸⁴ *Prvi začetek otroške vzgoje*, *Naša gospodinja*, 21. 8. 1913e, str. 57.

⁸⁵ *Gospodinja in sadjarstvo*, *Naša gospodinja*, 22. 12. 1910d, str. 25.

⁸⁶ *Nerodnost*, *Naša gospodinja*, 26. 6. 1913d, str. 42.

⁸⁷ *Vzgoja otrok*, *Naša gospodinja*: glasilo slovenskih gospodinj in deklet, 22. 5. 1913c, str. 33.

⁸⁸ *Prav tam*, str. 34.

⁸⁹ *Vrt*, *Naša gospodinja*: glasilo slovenskih gospodinj in deklet, 22. 9. 1910a, str. 5.

⁹⁰ *Hiša*, *Naša gospodinja*: glasilo slovenskih gospodinj in deklet, 22. 9. 1910a, str. 2–3.

⁹¹ *Belokranjcam!*, *Naša gospodinja*, 25. 7. 1912e, str. 49.

⁹² *Za naše matere, žene in dekleta*, *Naša gospodinja*, 26. 10. 1911f, str. 73.

⁹³ *Otroci in delo*, *Naša gospodinja*, 29. 2. 1912b, str. 9.

⁶⁷ Jenko v Puhar, *Prvotno besedilo življenja*, str. 225.

⁶⁸ Beauvoir, *Drugi spol* 2, str. 331.

⁶⁹ *Materinska ljubezen*, *Naša gospodinja*, 22. 6. 1911d, str. 45.

⁷⁰ *Naši otroci*, *Naša gospodinja*, 27. 4. 1911c, str. 25.

⁷¹ *Grdo ravnanje in pretepanje otrok*, *Naša gospodinja*, 25. 4. 1912c, str. 25.

⁷² Puhar, *Prvotno besedilo življenja*, str. 108.

⁷³ Mill, *Podrejenost žensk*, str. 17.

⁷⁴ Foucault, *Vednost – oblast – subjekt*.

⁷⁵ Accati, *Pošast in lepota*, str. 257.

⁷⁶ Kot ugotavlja Mill (Mill, *Podrejenost žensk*, str. 40), je v družbi dolgo časa veljalo prepričanje, da sta krščanstvo in civilizacija ženski vrnila njene pravice, vendar pa sta jo pravzaprav zasužnjila, saj je ženska s poroko možu obljubila večno zvestobo in poslušnost ter uzakonila njeno vlogo sužnje v odnosu z možem.

⁷⁷ Fox, *Rdeča svetilka incesta*, str. 239.

⁷⁸ Šterk, *Serijski morilec*, str. 133.

svoje poslanstvo izpeljale čim bolje, so se morale matere izobraževati, skrbeti za svojo podobo in vedenje ter s tem dajati otroku vzgled in ga priučiti delovnih navad. Poslanstvo matere je bilo zaradi njene vzgoje otrok izjemno pomembno tudi zaradi tega, ker so s tem vzgajale potomce svojega naroda.

»Nazaj v prihodnost in naprej v preteklost«

Ne pretaka se v nas samo tisto, kar smo podedovali od očeta in matere. Gre še za vse mogoče stare, odmrle nazore in vse mogoče stare, odmrle vere in podobno. V nas niso več žive; pa vendarle tiče v nas in se jih ne moremo iznebiti. /.../ In povrh se vsi skupaj tudi tako bojimo luči.

Henrik Ibsen⁹⁴

Naslovnica glasila Naša gospodinja: glasilo slovenskih gospodinj in deklet, 21. maja 1914. (Narodna in univerzitetna knjižnica)

Kot nas v zadnji del tegale prispevka lepo uvedeta postmodernistični slogan in Ibsenov citat, so različne tradicije dandanes v sodobni družbi še vedno prisotne, če se jih zavedamo ali ne. Iz časnika *Naša gospodinja: glasilo slovenskih gospodinj in deklet med leti 1910 in 1914* je razvidno, da so gospodinj na podeželju ustvarile zelo pomemben ekonomski doprinos, saj so s perutninarstvom, oddajo mleka, živinorejo ter poljskimi

pridelki prinašale v gospodinjstvo denar. Še več, same so vodile gospodinske finance in bile pri tem svojim možem za vzgled. Omenjenemu navkljub pa ne moremo govoriti o enakopravnosti, saj je mož obveljal za bolj racionalnega, ki je moral ženo obvarovati pred nepredvidnim zapravljanjem, prav tako pa je najpomembnejše odločitve sprejemal sam. Mož je bil tisti, ki je služil denar, žena pa ga je morala preudarno porabiti.

Zakaj je torej prišlo do tega, da tudi danes ženske še vedno v največji meri gospodinsko delo opravljajo same? Ženske so bile pri ločitvi meznega in gospodinskega dela specializirane v emocionalno vlogo, ki jim je bila pripisana, zato se z njo identificirajo še danes, saj menijo, da so one tiste, ki morajo družini nuditi čustveno oporo. Kot ugotavlja Lury,⁹⁵ so spremembe v gospodinjstvu povezane s 'čustvenostjo' in 'estetizacijo', saj je v sredini 20. stoletja postalo gospodinsko delo ne le služba, ampak izraz ljubezni in topline. Z njo se strinjata tudi Warde in Martens, ko trdita, da to delo proizvaja neenakosti, hkrati pa je tudi močno prepojeno z vrednotami, saj je skrb za ljudi lahko breme ali pa veliko zadovoljstvo.⁹⁶ Gospodinsko delo še vedno predstavlja izražanje ljubezni do družinskih članov, v katerem se ta ljubezen tudi reproducira. Ljubezen kot praksa po mnenju Parkerjeve hodi z roko v roki z občutki obveznosti in odgovornosti ter skrbjo za druge, kar pomeni, da so zadaj prisotni bolj plemeniti in »višji« nameni.⁹⁷

Danes hegemonija deluje tako, da naturalizira, kar je historično, kot je na primer diskurz o tem, da so ženske neracionalne, nežne in to umešča v njihovo naravo s pomočjo reprezentacij.⁹⁸ S procesom naturalizacije se nekaj, kar je historično proizvedeno, kot je na primer položaj žensk v družbi, umešča v naravo oziroma »biologizira«. Prav naturalizacija je ključni element ideologije, saj se obstoječi odnosi prikazujejo v njej kot neizogibni in naravni. Delphy in Leonard⁹⁹ trdita, da gospodinjstvo vključuje tudi emocionalno, seksualno, reproduktivno in simbolno delo, ki ga ženske opravijo na svoj način in glede na osebno identiteto, kar lahko imenujemo »izdelovanje njihove ženskosti«. Kot ugotavlja Fiske,¹⁰⁰ je kapitalizem, ki se je razvil skozi 19. stoletje, najprej proizvedel nuklearno družino kot temeljno družbeno

⁹⁵ Lury, *Consumer Culture*, str. 127.

⁹⁶ Warde in Martens, *Eating Out*, str. 110.

⁹⁷ Parker, *Torn in Two*.

⁹⁸ Reprezentacija je, kot ugotavlja Hall (Hall, *Delo reprezentacije*), konstitutivna za dogodka in ljudi, ki jih reprezentira, zato ženske in matere razumeje sebe skozi prevladujoče diskurze v družbi, ki ustvarjajo njihovo identiteto. Način, na katerega o nekom govorimo, pogojuje tudi njegovo obravnavo. Reprezentacije so torej podlaga za politično obravnavo nekoga in njegovo samopodobo, saj imajo kulturno in politično moč.

⁹⁹ Lury, *Consumer Culture*, str. 121.

¹⁰⁰ Fiske, *Shopping for Pleasure*, str. 312.

enoto in v njej posebne vloge žensk. Postale so domači menedžerji ekonomskih in emocionalnih virov. Izključevanje žensk iz javne sfere in umeščanje v zasebno je torej posledica družbenih konstruktov o moškosti in ženskosti, ki vladajo v družbi. S temi diskurzivnimi formacijami se žensko še danes umešča v zasebno sfero doma, družine in gospodinjskega dela.

Viri in literatura

Viri

- Nepodpisano: 'Na pot!', 'Materina oporoka', 'Hiša' in 'Vrt.' V: *Naša gospodinja*, 22. 9. 1910a, str. 1–5.
- Nepodpisano: 'Nekaj o ženskih ročnih delih', 'Predpogoj k pravi sreči' in 'Kaj mora gospodinja vedeti o pravilni razdelitvi jedil.' V: *Naša gospodinja*, 27. 10. 1910b, str. 9–11.
- Nepodpisano: 'Gospodinske šole na Moravskem', 'Snaga' in 'Kokoš v gospodinjstvu.' V: *Naša gospodinja*, 24. 11. 1910c, str. 17–21.
- Nepodpisano: 'Gospodinja in sadjarstvo.' V: *Naša gospodinja*, 22. 12. 1910d, str. 25–26.
- Nepodpisano: 'Mati vzgojiteljica.' V: *Naša gospodinja*, 23. 2. 1911a, str. 9–10.
- Nepodpisano: 'Perilo.' V: *Naša gospodinja*, 23. marca 1911b, str. 18–19.
- Nepodpisano: 'Gospodinska izobrazba' in 'Naši otroci.' V: *Naša gospodinja*, 27. 4. 1911c, str. 25–30.
- Nepodpisano: 'Materinska ljubezen.' V: *Naša gospodinja*, 22. 6. 1911d, str. 45.
- Nepodpisano: 'Slomšek dekletom in fantom' in 'Prezračevanje posteljne oprave.' V: *Naša gospodinja*, 24. 8. 1911e, str. 57–61.
- Nepodpisano: 'Za naše matere, žene in dekleta.' V: *Naša gospodinja*, 26. 10. 1911f, str. 73.
- Nepodpisano: 'Važna načela dobre gospodinje' in 'Za naše gospodinjke, matere, žene in dekleta.' V: *Naša gospodinja*, 23. 11. 1911g, str. 81–82.
- Nepodpisano: 'Gospodinski tečaj v Stari Loki' in 'Hiša.' V: *Naša gospodinja*, 27. 12. 1911h, str. 89–92.
- Nepodpisano: 'Računi gospodinje' in 'Gospodinja, ne zapravljaj svojih moči!' V: *Naša gospodinja*, 25. 1. 1912a, str. 1–2.
- Nepodpisano: 'Otroci in delo.' V: *Naša gospodinja*, 29. 2. 1912b, str. 9.
- Nepodpisano: 'Grdo ravnanje in pretepanje otrok.' V: *Naša gospodinja*, 25. 4. 1912c, str. 25–26.
- Nepodpisano: 'Ročna dela' in 'Domač prepir.' V: *Naša gospodinja*, 26. 6. 1912d, str. 45–46.
- Nepodpisano: 'Belokranjicam!' V: *Naša gospodinja*, 25. 7. 1912e, str. 49.
- Dr. Krek: 'Gospodinski odseki v izobraževalnih društvih.' V: *Naša gospodinja*, 28. 11. 1912, str. 81–82.

- Dr. Krek: 'Ženska gospodinska društva v Sev. Ameriki.' V: *Naša gospodinja*, 20. 3. 1913b, str. 17.
- Nepodpisano: 'Vzgoja otrok.' V: *Naša gospodinja*, 22. 5. 1913c, str. 33–34.
- Nepodpisano: 'Nerodnost.' V: *Naša gospodinja*, 26. 6. 1913d, str. 42.
- Nepodpisano: 'Prvi začetek otroške vzgoje.' V: *Naša gospodinja*, 21. 8. 1913e, str. 57–58.
- Nepodpisano: 'Žena in varčnost.' V: *Naša gospodinja*, 18. 12. 1913f, str. 89.
- Nepodpisano: 'Edinost staršev pri vzgoji otrok.' V: *Naša gospodinja*, 21. 5. 1914a, str. 33–34.
- Nepodpisano: 'Vsaka reč na svoje mesto.' V: *Naša gospodinja*, 18. 6. 1914b, str. 41–42.

Literatura

- Accati, Luisa:** *Pošast in lepotica: Oče in mati v katoliški vzgoji čustev*. Ljubljana: Studia Humanitatis, 2001.
- Beauvoir, Simone de:** *Drugi spol 2*. Ljubljana: Delta, 2000.
- Brumen, Borut:** *Na robu zgodovine in spomina: Urbana kultura Murske Sobote med letoma 1919 in 1941*. Murska Sobota: Pomurska založba, 1995.
- Catells, Manuel:** *The Power Identity*. Malden in Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1997.
- Destovnik, Irena:** *Moč šibkih: Ženske v času kmečkega gospodarjenja*. Klagenfurt (Celovec): Drava, 2002.
- Engels, Friedrich:** *Izvor družine, privatne lastnine in države: V zvezi z raziskovanji Lewisa H. Morgana*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1947.
- Fiske, John:** *Shopping for Pleasure: Malls, Power, and Resistance* (1989). V: *The Consumer Society Reader*. Juliet B. Schor in Douglas B. Holt, ur. New York: The New Press, 2000, str. 306–28.
- Foucault, Michel:** *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt, 1991.
- Fox, Robin:** *Rdeča svetilka incesta*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1988.
- Frazer, James G.:** *The Fall of Man. V: Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth*. Alan Dundes, ur. London in California: University of California Press, 1984, str. 72–97.
- Freud, Sigmund:** *Symbolism in Dreams. V: Twentieth Century Theories of Art*. James M. Thompson, ur. Canada: Carleton University Press, 1990, str. 134–150.
- Hall, Stuart:** *Delo reprezentacije. V: Medijska kultura*, Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt, ur. Ljubljana: Študentska založba, 2004, str. 33–96.
- Ibsen, Henrik:** *Strahovi*. Ljubljana: Karantanija, 1998.
- Jung, Carl G.:** *Four Archetypes: Mother, Rebirth, Spirit, Trickster*. New York: Princeton University Press, 1973.

- Kvedrova, Zofka:** *Odsevi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1970.
- Lury, Celia:** *Consumer Culture*. Cambridge in Oxford: Polity Press, 1996.
- Marx, Karl:** *Kapital: Kritika politične ekonomije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1961.
- Mill, John S.:** Podrejenost žensk. V: *Podrejenost žensk: Zgodnja eseja o zakonu in ločitvi*. John S. Mill in Harriet Taylor, ur. Ljubljana: Studia humanitatis, 2005, str. 5–95.
- Moore, Henrietta L.:** *Feminism and Anthropology*. Cambridge: Polity Press, 1993.
- Oakley, Ann:** *Gospodinja*. Ljubljana: *cf, 2000.
- Orehovec, Martina:** (Informal) Women's Work in Istria: Between Earning a Living and Consumerism. V: *MESS (Mediterranean Ethnological Summer School, Vol. II*. Bojan Baskar in Borut Brumen, ur. Ljubljana: Inštitut za multikulturne raziskave, 1998, str. 85–94.
- Parker, Rozsika:** *Torn in Two: The Experience of Maternal Ambivalence*. London: Virago, 1995.
- Pollock, Giselda:** Modernity and the Spaces of Femininity. V: *The Visual Culture Reader*. Nicholas Mirzoeff, ur. London in New York: Routledge, 1998, str. 74–84.
- Puhar, Alenka:** *Prvotno besedilo življenja: Oris zgodovine otroštva na slovenskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2004.
- Sahlins, Marshall:** *Ekonomika kamene dobe*. Ljubljana: *cf, 1999.
- Šadl, Zdenka:** Emocionalno delo in intimni odnosi v pozni moderni. V: *Družboslovne Razprave*, 39, 2002, str. 59–71.
- Šterk, Karmen:** *Serijski morilec: normalen psihopat patološke matere*. Ljubljana: Študentska založba, 2007.
- Terseglav, Marko:** Podoba ženske v belokranjskem ljudskem pesništvu. V: *Traditiones*, let. 27, str. 47–59.
- Trdina, Janez:** *Podobe prednikov: Zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879: »Vsaka svinja naj si rije svoje korenje«*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS: Knjižnica revolucionarne teorije, 1987a.
- Trdina, Janez:** *Podobe prednikov: Zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870–1879: »Trezne vinske praznoverne«*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS: Knjižnica revolucionarne teorije, 1987b.
- Verginella, Marta:** Družina v Dolini pri Trstu v 19. stoletju. *Zgodovinski časopis*, let. 44, št. 2, str. 171–197.
- Verginella, Marta:** *Ženska obrobja: Vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: DELTA, 2006.

Warde, Alan in Lydia Martens: *Eating Out: Social Differentiation, Consumption and Pleasure*. Cambridge: University Press, 2000.

Zusammenfassung

„GEBT UNS GUTE HAUSFRAUEN UND DIE WELT WIRD GUT SEIN!“

Die Haushaltstätigkeit im slowenischen Gebiet zu Beginn des 20. Jahrhunderts und ihr Erbe

Die globale Ausweitung des Kapitalismus zwang die traditionellen vorkapitalistischen Produktionsweisen zur Anpassung an das neue System des globalen Marktes, doch die alten vorkapitalistischen Strukturen spiegeln sich noch heute im Bereich der Haushaltssphäre. Diese ist charakterisiert durch die Gebrauchsproduktion, wozu auch die Haushaltstätigkeit gehört. Deren größtes Problem ist, dass sie keinen Gewinn bringt, der im Kapitalismus das Grundmaß der Bewertung von Arbeit ist. Obwohl die moderne Industrie, die Frauen Erwerbsmöglichkeiten gab, die Befreiung der Frau verheißte, brachte sie ihnen jedoch keine Befreiung von der Hausarbeit. Aus der Zeitung *Naša Gospodinja: glasilo slovenskih gospodinj in deklet* (Unsere Hausfrau: Blatt der slowenischen Hausfrauen und Mädchen), die in den Jahren 1910 bis 1914 erschien, sind die Eigenschaften der guten Hausfrau, Ehefrau und Mutter jener Zeit ersichtlich. Die Zeitung bietet eine Übersicht der Haushaltstätigkeiten und unterstreicht die Eigenschaften guter Hausfrauen ebenso wie die Rolle der Hausfrau als Ehefrau und Mutter innerhalb der patriarchalen Familie.

Hausfrauen am Land leisteten einen wesentlichen ökonomischen Beitrag, da sie durch Geflügel- und Viehzucht, Milch und Feldfrüchte Geld ins Haus brachten und auch selber die Haushaltsfinanzen führten. Trotzdem waren sie nicht gleichberechtigt, galt doch der Mann als rationaler, weshalb er die wichtigsten Entscheidungen alleine traf. Er galt als derjenige, der das Geld verdient, während es die Aufgabe der Frau war, dieses Geld umsichtig zu verwenden. Eine gute und vorbildhafte Hausfrau war eine vernünftige und bescheidene Frau mit guten Führungseigenschaften und einer Ausbildung. Ihr Heim war sauber und geordnet. Sie war sparsam, aber nicht geizig. Sie war für das Glück ihrer Familie verantwortlich und auch dafür, dass ihr Ehemann nicht ins Gasthaus ging. Um das Eheglück zu bewahren sollte sie ihrem Mann mit einem ansprechenden Äußeren gefallen, ihre Aufgaben mit einem Lächeln auf den Lippen ausüben und ihre Freude im Kreis der Familie suchen. Die emotionale Rolle der Frau als derjenige, die die Familie tröstet, ihr Hoffnung gibt

und eine Stütze bietet, wurde stark betont. Die „Urbestimmung“ der Frau war die Mutterschaft und die Erziehung der Kinder, die meist auf ihren Schultern lastete und zusammen mit der Mutterliebe ihrer Natur zugeschrieben wurde. Die Aufgabe der Mutter war auch deshalb äußerst bedeutsam, weil sie die Nachkommen ihres Volkes erzog.

Der Kapitalismus des 19. Jahrhunderts schrieb mit der Schaffung der Kernfamilie, die die grundlegende gesellschaftliche Einheit bildete, den Frauen auch eine besondere Rolle innerhalb dieser Familie zu. Angesichts der Trennung der Lohnarbeit von der Haushaltsarbeit spezialisierten sich Frauen auf die ihnen zugeschriebene emotionale Rolle. Mit dieser Rolle identifizieren sie sich noch heute, sind sie doch der Meinung, dass sie der Familie eine emotionale Stütze sein müssen. Der Diskurs

über Frauen als nicht rational, als liebenswürdig und sanft verankert mithilfe von Repräsentationen diese Eigenschaften in der Natur der Frau. Auch heute wird durch Haushaltsarbeit die Liebe zu den Familienmitgliedern ausgedrückt, die in die weibliche „Natur“ eingeschrieben wird, und diese Liebe geht Hand in Hand mit Gefühlen der Verpflichtung und Verantwortung der Frauen gegenüber ihren Familien. Die Einordnung der Frau in die Privatsphäre ist eine Folge der in der Gesellschaft herrschenden gesellschaftlichen Konstrukte von Männlichkeit und Weiblichkeit. Und gerade mit diskursiven Formationen wird der Frau noch heute die Rolle der Hausfrau innerhalb der privaten Sphäre des Heimes und der Familie zugeschrieben.

Schlagwörter: Haushaltstätigkeit, Frauen, Identität, Privatsphäre, Naturalisierung